

KLATEŠKO POVABILO

Pred leti sva z Mihom, mojim življenjskim sopotnikom, večkrat dopustovala na Livku. Od tam sva kolovratila po grebenu Kolovrata in se prvič povzpela na Matajur. S teh razglednih mejnih gora sva rada občudovala visoke slovenske vršace, a pogledi so nama uhajali predvsem v neznano, proti jugu. Pod nama je bilo polno zelenih dolinic, posejanih z ljubkimi vasicami, ki jim nisva poznala imen. Ti kraji Beneške Slovenije imajo neizbrisljivi alpski pečat, a se iz njih že

vidi in čuti morje. Prebudili so moje zanimanje. Začela sem sanjariti, da bi naredila vodnik, s katerim bi z ljudskimi pripovedmi raziskala slovensko zamejstvo. Slutila sem, da me čaka velika pustolovščina, a razumski del mene je bil sumničav: naloga se je zdela zelo obsežna, zapletena in dolgotrajna. Prevelika morda tudi zame, ki sem v treh podobnih pravljicnih vodnikih že raziskala naravno in kulturno dediščino Slovenije.

A potem sva se nekega dne, bilo je okrog novoletnih praznikov, odpravila po Topolovski poti. To je stara kontrabantarska steza, ki se z Livka čez preval Breza spusti v Italijo, v vas Topolovo. Šla sva preverit, če bi bila pot primerna za novo knjigo (čeprav se zanjo še nisem zares odločila). V vas sva prišla v času kosila, lačna in brez malice. Pred pokopališčem sva srečala staro ženico. Ogovorila sem jo v slovenščini in vprašala, če imajo v kraju kakšno gostilno ali vsaj trgovino, da bi si kupila malico. Odgovorila mi je v narečju, ki sem ga komaj kaj razumela, da nimajo ne enega ne drugega. Nato naju je brez pomislekov povabila k sebi domov na kosilo. Po začetni osuplosti sva se vabilu vendarle odzvala. Skuhala nama je odlično pašto z zelenjavno omako in na koncu še kavo iz kafetjere. V štirih jezikih smo se pogovarjali vsaj dve uri. O življenju v vasi, souporabi jezikov, ki jih govorijo, pa o mednarodnem umetniškem festivalu Postaja Topolove, s katerim so oživili zapuščeno vas. Listali smo zbornike tega sodobnega festivala, pa Novi Matajur, tednik Slovencev Videmske pokrajine. Najini gostiteljici je bilo ime Romilda. Prav srečanje z njo me je prekucnilo čez vsa cincanja – lotila sem se ustvarjanja knjige, ki jo držite v rokah.

A pot do nje je bila dolga in zavita. Pravljičnih sedem let sem potrebovala, da sem našla prave zgodbe, prepotovala vse kraje in izbrala primerne izlete.

Končni izbor šteje 50 izletniških ciljev z vseh štirih sosednjih robov – tem krajem ponavadi rečemo zamejski. A nekateri rojaki in rojakinje, ki živijo na drugi strani meje, izraza zamejstvo ne marajo, rajši govorijo o skupnem slovenskem kulturnem prostoru. Prav ta prostor je postal moje delovišče: raziskovala sem kraje v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, kjer tradicionalno živi slovenska manjšina. A lotila sem se tudi hrvaškega zamejstva, ki je bilo precejšnja neznanka. Zaradi nekdanje skupne države je namreč naš odnos do te meje in naših rojakov za njo nekoliko drugačen, zato sem pri južnih sosedih iskala predvsem zanimive medkulturne povezave. Veliko jih je in nekatere sem dobesedno potegnila iz pozabe.

Ob pisanju te knjige sem se zavedla, da so (naše) meje neustavljivo privlačne. Pri tem konceptu meje, človeško zarisane črte v pokrajino, me še vedno navdušuje to, kako hitro si lahko v popolnoma drugačnem svetu. Samo kakšna ura vožnje, in že si v krajih, kjer govorijo slovensko, a zvenijo drugače, jejo hrano drugačnega okusa, živijo v hišah, ki so drugače grajene in dihajo vzdušje, ki drugače vibrira. Ta možnost prehajanja med svetovi mi daje občutek svobode, širine, pa tudi hrepenenja po raziskovanju.

Zamejstvo me je naučilo, da je slovenska kulturna dediščina bolj raznolika, kot sem si mislila. Poleg tega se mi zdijo ti kraji najboljša odskočna deska za spoznavanje sosedov, vrata v drug svet, ki je hkrati tudi malo naš. Naši rojaki čez mejo so hkrati "mi" in "oni", zato so naravni most med svetovi in kulturami. Ta vozlišča so lahko neverjetno zanimiva: v Kanalski dolini je recimo edinstveno štirijezično območje v Evropi, kjer avtohtono govorijo slovensko, italijansko, furlansko in nemško. V Novi Gorici in Gorici dve mesti dihata kot eno, tako da upravičeno govorijo o somestju. Zato je raziskovanje zamejstva zame hkrati tudi vabilo k razumevanju drugačnosti in medkulturni dialog na domačem pragu.

Kot je značilno za vse moje pravljicne vodnike, tudi zamejske pokrajine raziskujem z zgodbami, ljudskimi pravljicami in povedkami. Pisanje te knjige je bila zame priložnost, da se potopim v njihovo zakladnico pripovednega izročila. Za manjšinsko prebivalstvo ob meji je namreč značilno, da so ohranjali svojo kulturno dediščino bolj kot Slovenci v matični domovini, saj jih je izročilo povezovalo in krepilo njihovo skupnost. Na srečo so se tega zavedali tudi različni raziskovalci in zapisovalci, ki so nam pripovedi ohranili. Prav zaradi njih lahko

beneško, rezijansko, koroško, porabsko pripovedno izročilo, če omenim le najbolj razkošna, bogati tudi našo skupno nacionalno pravljíčarsko malho. A pravljíce so samosvoje, klatske in svobodnjaške. Že po svoji naravi ne poznajo meja – kar brez potnega lista se smukajo naokrog, tako kot reke, oblaki ali ptice. In to mi je všeč. Dr. Monika Kropelj Telban z Inštituta za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU, ki mi je pomagala pri nastajanju vseh mojih vodnikov, tudi tega, je v predgovoru svoje knjige *Pravljica in stvarnost* zapisala: “Pravljíce ne glede na razdalje, tako prostorske kot časovne, predstavljajo skupno bogastvo številnih narodov. Na neki naín torej rušijo meje in premagujejo čas.”

Za vodnik sem od vsepovsod nabrala 52 ljudskih pravljíc in povedk, ki “rušijo meje in premagujejo čas.” Zgodbe je ilustriralo šest slovenskih ilustratorjev in ilustratork različnih generacij: Marta Bartolj, Nenad Cizl, Bojana Dimitrovski, Milan Erič, Jelka Godec Schmidt in Peter Škerl. Vsak s svojo likovno govorico in samosvojo poetiko nas vabijo v duhovni svet čezmejnosti. Predlagani izleti so opremljeni tudi z odličnimi fotografijami; skoraj vse – z redkimi izjemami – so nastale prav za to knjigo. Glavnino sta prispevala Sašo Kočevár in Janez Skok. Prepričana sem, da vas bodo zvale na pot. Da se ne boste izgubljali in tvali, tako kot sem se včasih sama pri nastajanju tega vodnika, pa v knjigi najdete še vrsto koristnih informacij, stvarnih napotkov in preglednih zemljevidov.

Pri nastajanju knjige mi je pomagalo veliko ljudi: domačinov, strokovnjakov, poznavalcev, lokalnih vodnikov; vsem sem se poskušala zahvaliti na koncu knjige. Lahko rečem, da je plod širokega sodelovanja in sožitja v malem; sama je ne bi zmogla ustvariti. Srečanja z ljudmi onkraj meje so se me nepričakovano dotaknila, ravno toliko kot skrivnostne pokrajine, v katerih živijo. Iz teh srečanj so se v meni nabirale zgodbe, drobne osebne izkušnje, za katere ni bilo mesta v vodniku, a so vseeno hotele na plano. Tako sem napisala še *Potepuške okruške*, zbirko 30 potopisnih zgodb, ki so izšle pri založbi Buča. Vesela bom, če vas bodo zamikale.

Upam, da so *Pravljíčne poti brez meja* svež pogled na zamejstvo, obrnjen v prihodnost, lepoto in tkanje vezi. So moje klatsko povabilo v neznane in čudovite čezmejne pokrajine. Pojdite, pripovedujte si zgodbe, raziskujte! In spišite knjigo lastnih doživetij.

Irena Cerar

DOBRODOŠLI V PRAVLJÍČNO SOSEDSTVO!

Nekoč je med nas prišla knjiga, ki nam je odstrla čisto nova obzorja in nas popeljala v kraje, ki se skrivajo nekeje za devetimi gorami in devetimi vodami. V njih živijo prijazni ljudje in lepota pokrajine obiskovalca hitro omreži. Čarobni kraji so to ...

S temi besedami začenjamo drugačno, prav posebno pravljíčno popotovanje okrog našega doma. Ne, ne bomo plavali čez deroče reke, da bi prišli v deželo

dobrih vil in ne bomo plezali čez nedostopne gore, da bi se izognili grozečim peklenščkom. Veliko udobneje bo in prav nič nevarno. V roke bomo vzeli imeniten Irenin izbor ljudskih pravljíc in povedk, ki nas vabijo nedaleč stran, pravzaprav le okrog domačega vogala, a hkrati v pravljíčno lepe kraje slovenskega zamejstva.

Zamejstvo je ne preveč prijazna, v svojem bistvu kar nekoliko omejujoča oznaka za tisti del slovenskih krajev, ki so v preteklosti ostali na drugi strani meje. Žal se meje ponavadi rišejo takrat, ko na njihovi drugi strani ostanejo tisti, pred katerimi se želimo zavarovati, se od njih oddaljiti. A dandanes na srečo vseeno živimo v lepšem svetu, o katerem je nekoč France Prešeren lahko zgolj sanjal. *Ne vrag, le sosed bo mejak ...* Slovenke in Slovenci smo lahko izjemno ponosni, da v svoji himni prepevamo prav te, sporočilno tako močne besede. Zakaj se ne bi nanje spomnili vsakič, ko se zapeljemo čez mejo? Morda se zavemo, da nismo v tujini, ampak le na obisku pri sosedih. Mnogi sosedje tik za mejo so naši rojaki, prijazni domačini, ki govorijo slovensko in so prav tako kot mi (ali morda celo še bolj) na to ponosni. Tako kot so ponosni na bogato ljudsko pripovedno izročilo, pravljíce in povedke, ki živijo med njihovimi vasmi in mesti, vodami in vrhovi. Zgodbe, govorjene v domačem jeziku, povezujejo manjšino, morda so zaradi tega še bolj žive kot v matični domovini.

Svojo državo smo si zgradili skozi neštete viharje zgodovine, ki so v tem delu Evrope, na stičišču Sredozemlja, Alp, Balkana in Panonije, prepogosto pustošili. Zelo radi se pohvalimo z lepoto naših krajev in poudarjamo, kako zelo je ta zgoščena na ne prevelikem prostoru. Upravičeno. Nekdo, ki živi sredi prostrane ravnine, bi dal vse za navdihujoče obzorje gorskih vrhov ali pomirjujoče zelenje